

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı
Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Ulu
Camii Koleksiyonu-4619

Uygulama: Merve ER

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KÜTÜPHANE VE KOLEKSİYON HAKKINDA

Sosyal hizmetlerin vakıflar aracılığı ile yürütüldüğü Osmanlı Devleti'nde, insanların kütüphane ihtiyaçlarına da vakıf kütüphaneler ile cevap verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli kültür merkezlerinden biri olan Bursa şehrinde, bu anlamda kıymetli vakıf kütüphaneler meydana getirilmiştir. Genel olarak cami dolaplarında, tekkelerde ve dersane gibi mekânlarda kurulan Bursa kütüphanelerinin sahip olduğu kitaplar için 1927 Bursa Vilayeti Salnamesi'nde şöyle denilmektedir: “Bursa şehri kütüphaneleri en nefis mücelladat ile pek zengin bir hazine-i irfandır. Kitaplar içinde 5-6 yüzyıl evvel teclid ve tezhib edilmiş pek makbul nüshalar vardır. Maalesef farklı binalarda bulunan bu mücelladat-ı nefise tek bir binada toplanamamıştır”. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından işlevini yitiren kurumlarda dağınık halde bulunan kitaplar, yavaş yavaş Orhan Camii eyvanlarına taşınmıştır. 1969 senesinden itibaren ise İnebey Medresesi “Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi” adı altında hizmet vermektedir. Yıldırım Beyazıt dönemi devlet adamlarından olan İnebey Subaşı'nın yaptırdığı medrese, 14. yüzyılın özgün bir taş yapısıdır. 17. yüzyılda Amcazade Hüseyin Çelebi tarafından ciddi şekilde tamir ettirildiği için bu tarihlerden sonraki kadı sicillerinde Hüseyin Çelebi Medresesi adı ile anılmıştır. Bir ara özel kişilerin eline geçen medrese binası, 1961 senesinde toplanan Bursa Eski Eserleri Sevenler Derneği tarafından bağış paralarla satın alınmıştır. Kütüphane olarak kullanılmak şartı ile Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. 1969 senesinden itibaren bina, Bursa'daki yazma ve eski harflerle basılmış eserlerin toplandığı bir kütüphane haline gelmiştir.

Ulu Camii Koleksiyonu:

Bursa'nın en önemli taşınmazlarından biri olan Ulucami'nin, ilk olarak ne zaman bir kütüphaneye sahip olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Abdullah Münzevi'ye kadar Ulucami'de bir kütüphane bulunmadığını iddia edenler olsa da İsmail Erünsal'ın bize bildirdiğine göre ulemeden Muslihiddin Çelebi'nin yüz kadar kitabını Ulucami'ye vakfettiğini, İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri'nden ve Hemşinzade Mehmet Çelebi b. Aziz'in 993/1518'te burada bir kütüphane kurduğunu Bursa Şer'ıye Sicilleri'ndeki kayıtlardan anlıyoruz. Ulucami'de kurulan en son kütüphane, Abdullah Münzevi'nin halkın yararlanması için 17 Safer 1201/1787 tarihinde vakfettiği kitaplar ile kurulmuştur. Vakfiyesinden anladığımıza göre Ulucami'de hünkar mahfilinin altında oluşturulmuş olan kütüphanedeki kitapların yıllık sayım ve muayenelerinin, her yıl şaban ayının ortasında müteveli ve hafız-ı kütüb ile beraber yapılıp deftere kaydedileceği, kitapların tatil günleri dışında her gün cami dışına çıkarılmamak şartıyla inceleme ve istinsah için isteyene verilebileceği belirtilmiştir. 516 adet kitapla kurulan kütüphane, yapılan bağışlar sayesinde koleksiyonunu zaman içinde zenginleştirmiştir. 1898 senesinde yapılan sayımda kitap sayısı 2257 olarak belirlenmiştir. Şule Demir'in Abdullah Münzevi ve Ulucami Kütüphanesi üzerine yaptığı çalışmasında bize bildirdiğine göre; 1934 senesinde kütüphane halen Ulucami içinde bulunmaktaydı ve 6000 adet kitabı ile her zaman, herkese açıktı. Kapatılan tekke ve zaviyelerdeki kitapların bir kısmının buraya nakledilmiş olması mümkündür ve bu durum da kütüphanedeki hızlı artışı açıklayabilir.

Bursa kütüphaneleri 1948 senesinde tek müdürlük altında toplanmıştır. Bu esnada yapılan tasnif ve sayıma göre Ulucami Kütüphanesi'ndeki yazma eser sayısı 1954'tür. 1967 il yıllığından öğrendiğimize göre o tarihte Ulucami Kütüphanesi diğer kütüphanelerle birlikte Orhan Camii içinde bulunmaktaydı. 1969 senesinde ise Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler olarak hizmet vermeye başlayan İnebey Medresesi'ne taşınmıştır. Bugün Ulucami Kütüphanesi, 1959 tanesi yazma olmak üzere 3170 eserden oluşmaktadır. 1934 senesinde yapılan sayımda 6000 olan eser sayısının 3170'e düşmesinin sebebi araştırılırken 1948 senesinde yapılan tasnifte mükerrer eserlerin yurdun başka bölgelerine gönderilmesi ve kütüphanenin bilindiği kadarı ile iki kere taşınmış olması hatırdta tutulmalıdır. Bu gün Ulucami koleksiyonunda dikkat çeken vakıf kitaplar arasında Abdullah Sabri Karter ve Karatimurtaşoğlu Umur Bey'in vakfettiği kitaplar da bulunmaktadır. Çelebi Mehmet adı ile tanınan I. Mehmet zamanında (1413–1421) önemli devlet görevlerinde bulunan Kara Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey, Bursa'da bulunan camisine cemaatin okuması için otuz üç (33) cilt Türkçe kitap vakfetmiştir. Bu kitapların çoğu muhtelif tarihlerde Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'ndeki dermelere katılmıştır.

Koleksiyondaki kitapların genelinde şu mühür bulunmaktadır:

«Lailahe illallah Muhammedün Resulullah vakf el-Hacc es-Seyyid Abdullah el-Kütüb fi'l-Bursevi fi'l-Camii-el-Kebir senet-i mi'eteyn ba'd el-elf.»

(Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun resulüdür. Bin iki yüz senesinde Bursa'da Cami-i Kebir Kütüphanesine Hacı seyit Abdullah vakfidir.1200 H./1785 M.)

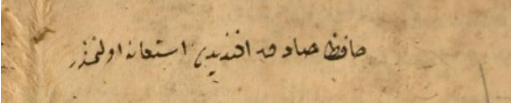
MÜELLİF VE ESERİ HAKKINDA

Müellifin tam adı Sa‘düddîn Mes‘ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî eş-Şâfiî’dir. Çok yönlü bir alim olan Teftâzânî, tarihçilere göre Safer 722’de (Şubat 1322) Horasan’ın Nesâ vilâyetinin Teftâzân kasabasında doğdu. Milliyeti ve eğitimi hakkında fazla bilgi yoktur. Teftâzânî’nin Horasan, Mâverâünnehir ve Hârizm bölgelerinde sürekli yer değiştirdiği, eserlerinin yazım tarihi ve yerleriyle ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır. İlim dünyasında kendisine has bir yeri olan Teftâzânî; tahkik, tetkik, tahrir (meseleleri gereksiz bilgi ve açıklamalardan arındırma) ve takrir (delilleri çelişmeyecek biçimde ortaya koyma) yöntemlerini kullanmadaki yetkinliği ile bilinir. Şerh ve haşiyelerde asıl metni gereksiz bilgi ve açıklamalardan arındırıp sade bir üslupla yeniden inşa etmesi ve eleştirilerini ortaya koyması onun yazım tekniğinin güçlü yanlarıdır. Teftâzânî, başta Orta Asya ve Osmanlı coğrafyası olmak üzere İslam dünyasındaki medrese zihniyetinin doğuşuna büyük katkı sağlamıştır. Vefatının ardından Anadolu’da eserleri yaygınlık kazanmış ve Osmanlı uleması için bir model haline gelmiştir.

Teftâzânî’nin Osmanlı medreselerinde okutulan önemli eserlerinden birisi olan **Şerhü’l Akaidi’n-Nesefî**, fakih olarak tanınan Ebu Hafs Necmüddin Ömer b. Muhammed Ahmed en-Nesefî (ö.537/1142)’nin Akaid’ine yazdığı şerhtir. Nesefî’nin Akaid’inin en önemli özelliği, İslam akaidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetlemesi, talebelerin inanç ve fikir yapılarına şekil vermiş olmasındadır. Eser üzerine haşiyeler ağırlıklı olmak üzere pek çok çalışma yapılmıştır. Yazılan şerhlerin en meşhuru ve üzerinde en çok çalışılanı ise Teftâzânî (ö.792/1390)’nin şerhidir (tamamlanma tarihi H.767 veya H.768) .

Teftazani’nin şerhi Osmanlı medreselerinde ve Ezher’de asırlarca okutulmuş, bugün de çeşitli İslam ülkelerinin üniversitelerinde akaid alanının ana kitabı olmaya devam etmektedir. Şerhü’l Akaid üzerine yapılan şerh, haşiye ve ta’likler asıl metin olan Nesefî Akaidi (Akaidu’n-Nesefî)’ne yapılanlardan daha fazla olup sayıları elli civarındadır.

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

Ön iç kapakta «Hafız Sadık Efendi'den isti'ane olunmuştur» şeklinde bir kayıt görülmektedir.

Kütüphane mührü ise eserin ilk sayfasındadır. Ancak, bir hayli silinmiş ve okunamayacak durumdadır. Kütüphane mührünün üzerindeki bir diğer mührüde ise «es-Seyyid Mehmed Sadık» yazmaktadır.

Mühürlerin bulunduğu ilk sayfaya dualar ve şiirler yazıldığı da tespit edilmiştir. Temellük kaydında «Seyyid Hafız Ahmed Ferid» ismi okunmaktadır.

Eserin ikinci sayfasında ise, yine okunamayacak durumda olan kütüphane mührü ile bir diğer şahıs mührü bulunmaktadır. Bu mührüde «Muhammed Said 265» yazmaktadır.

YAZMANIN TANIMI

Cilt Kısmı

Cildin orijinal olup olmadığı bilinmemektedir ve cilt kapaklarının ölçüleri, 205x150x23 mm'dir. Cıhar kûşe tarzında yapılmış cilt kapaklarının kenarları siyah renkli dana derisiyle, ortaları kahverengi-yeşil tonda filigranlı Avrupa kağıdıyla kaplanmıştır. Kapakların renginin de mıklepteki kağıdın rengi gibi sarı olması, zaman içinde renginin koyulaşması ve kağıdının kirlenmiş olması ihtimali bulunmaktadır. Sırt bölgesinde beyaz mürekkeple yazılmış rakamlar bulunmaktadır.

YAZMANIN TANIMI

Metin Kısmı

Eserin metin kısmı 13 satır, toplam 72 varak ve 6 formadan oluşmaktadır. Talik hattı ile yazılan eserde genel olarak siyah mürekkep, satır aralarında ise kırmızı mürekkep kullanılmıştır. El yapımı Avrupa kağıdı olan eserin mıstar izi belirgin değildir. Su yolu yazıya paralel, süzgeç izi yazıya dik durumdadır.

Eserin orijinal yan sayfaları yoktur.

1a, 1b, 2, 14, 37, 49, 52, 68 no'lu sayfalarında mühür bulunmaktadır.

Haşiyelerde kullanılan mürekkeple yazının mürekkebi aynıdır.

BOZULMALAR

Metin Kısmı

Kitabın sırt kısmında böcek tahribatı vardır. Ön ve arka kapağın birbirinden ayrılması, kitabı korumasız hale getirmiş; kırışıklık ve yırtıklara neden olmuştur. Sayfanın kenarlarında sararmalar ve su lekeleri görülmüştür. Sırt tarafında böcek tahribatı nedeniyle eski onarımlar görülmektedir. Kağıdın yönü, yazıya paralel kullanıldığından ön kenar kısmında dalgalanma oluşmuştur.

Forma dikişleri dağılmış olan eserin dikiş ve kolon kısımlarında yırtıklar görülmüştür ve sırazesine rastlanmamıştır.

BOZULMALAR

Cilt Kısımı

Ön ve arka kapak birbirinden ayrılmış, sırt derisinin büyük bir kısmı yok olmuştur.

Arka kapak metinden tamamen kopmuş, ön kapak ise sırttan bağımsız halde olmasına rağmen metin kısmından ayrılmamıştır.

Ön ve arka kapağın üzerinde böcek delikleri, deformasyon, su lekeleri, soyulma ve deride aşınma görülmüştür. Cilt kapağında kullanılan kağıtta renk değişimleri, kırılabilirlik ve deformasyon görülmüştür.

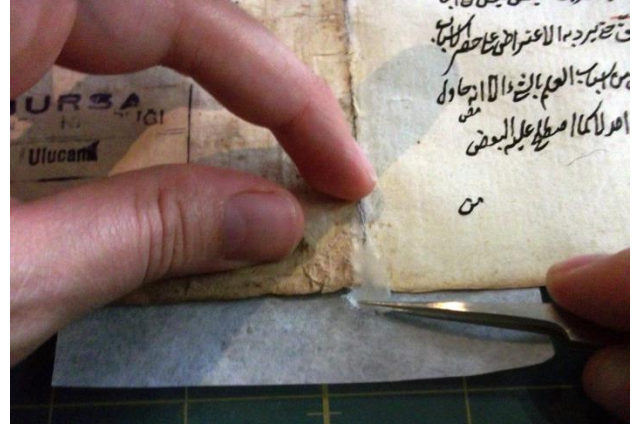
KONSERVASYON

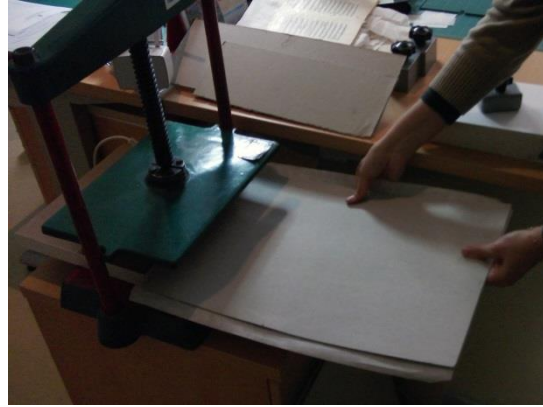
Metin Kısmı

Kitabın tozu fırça ile alındı. Yumuşak silgi ile yüzeyinden kirler uzaklaştırıldı. Kalan silgi tozları, hamur silgi ile temizlenerek eserin fiziksel temizliği yapıldı.

Sırt kısmında bulunan kurt yenikleri, uygun bir Japon kağıdı ile tamamlandı. İlk ve son sayfalarda, ortadaki sayfalara oranla biraz daha kalın bir tamamlama yapıldı. Orta sayfalarda ise sadece eski dikiş yerlerine tamamlama işlemi yapıldı.

Sayfaların kırışık olması nedeniyle iki karton ve iki tabaka hollytex arasına alınan eser, Kurumata ile çok hafif nemlendirilerek preslendi.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

Onarım işi bittikten sonra % 100 keten iplikle, iki duraklı zincir dikiş tekniği ile tüm formalar birleştirildi. %100 pamuk olan sırt bezi, nişasta ile yapıştırıldı. Sarı ve siyah renkli pamuk iplikle balık sırtı motifli şiraze örülmüştür.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

Ön ve arka kapakta bulunan kurt delikleri, Japon kağıdı ile dolduruldu. Bazı yerlerine kağıt tamamlamaları yapıldı.

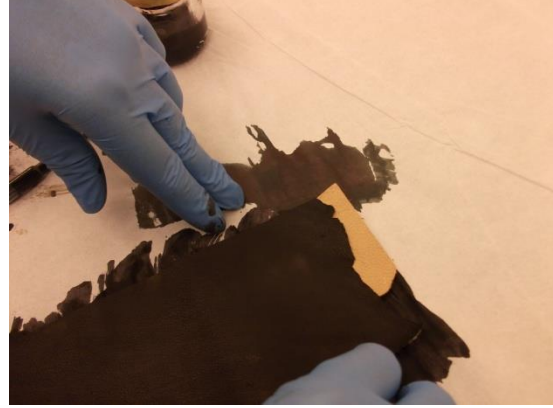
Arka kapağa yapışık olan yan kağıdı, sırt tarafından bir miktar açıldı ve eski sırt bezi kalıntıları uzaklaştırıldı.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

Ön ve arka kapağı, metin kısmına monte etmek için sırt bezinin kapaklara yapışacak kısmına nişasta sürüldü. Ardından kapaklar ölçülü bir şekilde yerleştirildi.

Özgün sırt derisi, tamamen sırtı kapatmaya yetmediğinden, yeni bir sırt derisi tıraşlandı ve renklendirildi.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

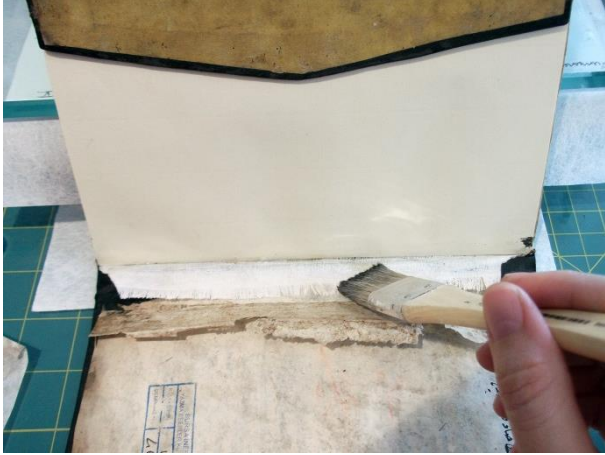

Öncelikle özgün derinin kenarları çok hafif inceltildi ve sırta yapıştırıldı. Sonra renklendirilmiş yeni deri, uygun ölçülerde kesilerek sırta yapıştırıldı. Şiraze kısmının bir miktar üzerini örtecek kadar deri içe katlandı.

KONSERVASYON

Cilt Kısımı

Sırt bezi, ön ve arka kapağa nişasta ile yapıştırıldı. Kapağın üzerinde bulunan yan kağıt ise bezin üzerine gelecek şekilde yapıştırıldı.

Yan kağıt hasarlı olduğu için daha sonra üzerinde kağıt tamamlaması yapıldı.

ÖNCESİ VE SONRASI

ÖN KAPAK

Konservasyon Öncesi

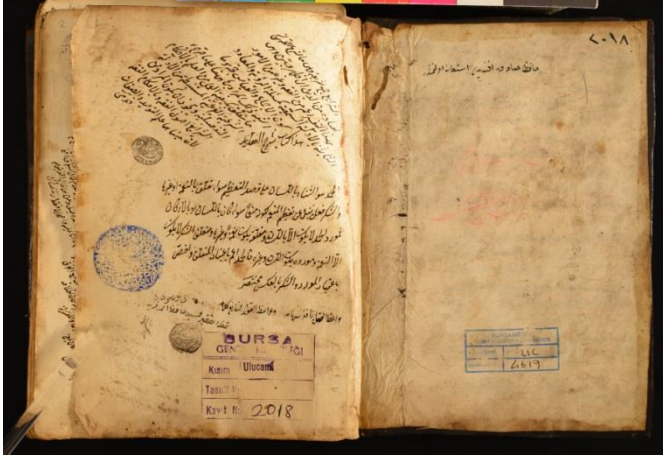

Konservasyon Sonrası

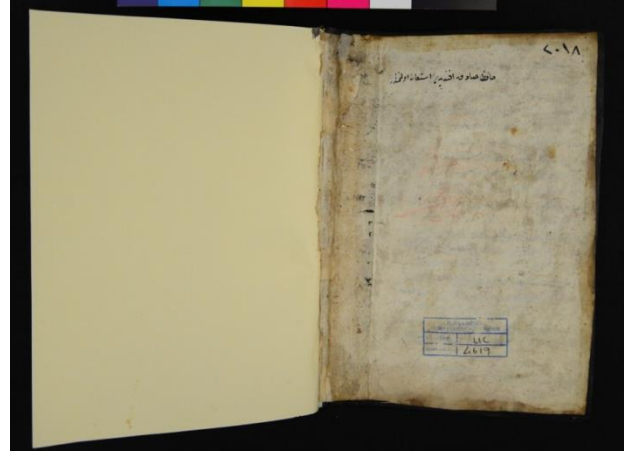
ARKA KAPAK

ÖN KAPAK İÇİ

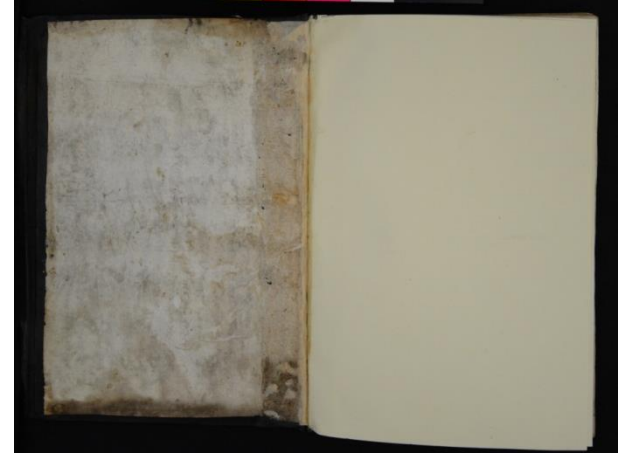
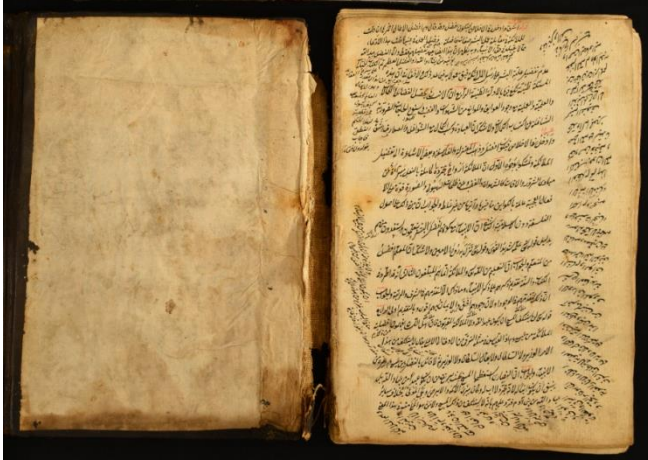

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK İÇİ

SIRT KISMI

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ÖN KENAR

BAŞ KISMI

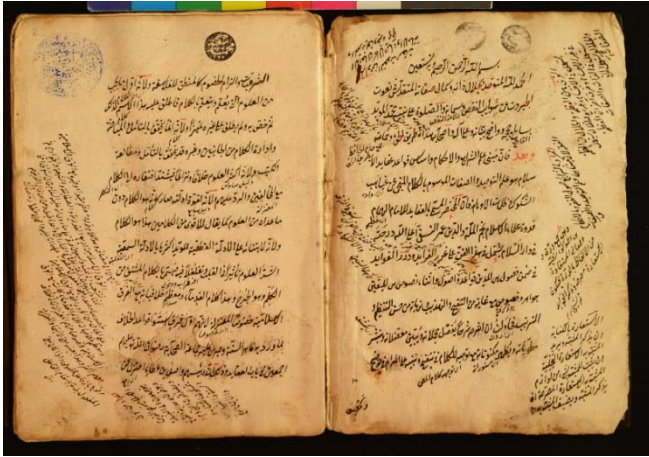
Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ETEK KISMI

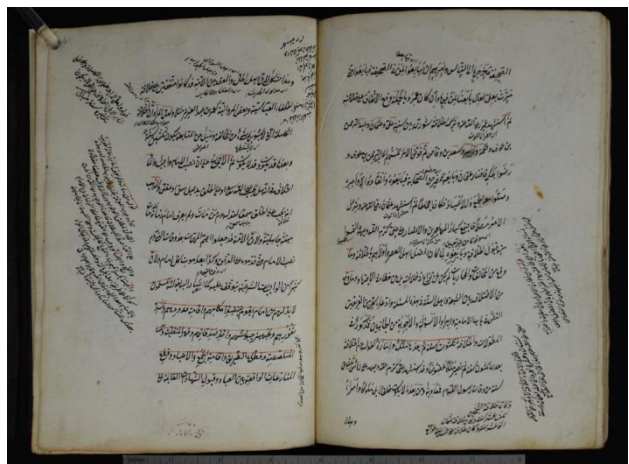

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

KONSERVASYON RAPORU ÖZETİ

Konservasyonu yapılan eserler, ameliyattan yeni çıkmış yaşlı hastalara benzer. Hassasiyetle ele alınmalı, sayfalar açılırken güç kullanılmamalı, incelenirken dikkat ve özen gösterilmelidir. Saklandıkları koşullar düzenli olarak takip edilmeli, eserler kendileri için özel olarak hazırlanmış olan kutular içinde muhafaza edilmelidir. Depolandıkları alanlar periyodik olarak temizlenmeli gün ışığından ve UV içeren aydınlatmalardan uzak tutulmalıdır.

Eserin belgeleme formu doldurulmuştur

İlk hal fotoğrafları çekilmiştir

Forma çizimi yapılmıştır

Fiziksel temizliği yapılmıştır

Sayfaların yıpranmış kenarları eserin kağıdına uygun renkte akrilik boya ile renklendirilmiş japon kağıdı ile tamamlanmıştır

Sayfalar hollytex üzerinden kurumata yardımıyla nemlendirilerek preslenmiştir

Formaların sırt dikişi iki duraklı zincir dikiş tekniği kullanılarak birleştirilmiştir

Sırt bezi nişasta ile sırtta yapıştırılmıştır

Kolon dikişi ve şiraze örülmüştür

Cilt üzerinde bulunan böcek delikleri onarılmış ve akrilik boya ile bu tamamlamalar renklendirilmiştir

Orjinal cild kabı temizlenmiş ve sırtta bulunan eski tutkal atıkları uzaklaştırılmıştır

Sırt derisi eksik olan kısımlar için yeni sırt derisi boyanmış ve sırtta yapıştırılmıştır

KAYNAKLAR

- İsmail E. Erünsal (1991)Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Ankara.
- Şule Demir (1999)Abdullah Münzevi ve Ulucami Kütüphanesi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Şükrü Özen (2011) ‘‘Teftazani’’, TDV İslam Ansiklopedisi c.40, s.299-308.
- Yusuf Şevki Yavuz (1989) ‘‘Akaidu’n-Nesefi’’, TDV İslam Ansiklopedisi, c.2, s. 217-219.
- Balloffet, N. ve Hille, J., ‘‘Preservation and Conservation for Libraries and Achieves’’, American Library Association, Chicago 2005, s. 83-84.
- ‘‘Repairing Paper Artifacts, Conservation Procedures’’, Erişim: <https://www.nedcc.org/free-resources/presalvation-leaflets/7.-conservation-procedures/7.3-repairing-paper-artifacts>
- «Kağıt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/KAGITTAMAMLAMA.pdf>
- «Cilt Tamamlama», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/CILTTETAMAMLAMA.pdf>